

Ковальова О.М.
доцент кафедри економіки
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА»

Капітал – одна з найбільш використовуваних економічних категорій. Сутність його досліджувалася людством ще за часів античності.

Взагалі категорія «капітал» походить від латинського «capitalis», що означає - головний, основний. Визначення капіталу як категорії, що має складну економічну, філософську й правову природу, була закладена Аристотелем (384 - 322 р. до н.е.). Під «хремастиккою» він розумів діяльність, спрямовану на нагромадження багатства, отримання прибутку, вкладення та нагромадження капіталу. Зокрема, у своїй праці «Політика» Аристотель зазначав: «У мистецтві нагромадження статків, оскільки вони нагромаджуються в торговій діяльності, ніколи не буває межі, оскільки метою тут є безмежне багатство та володіння грошима. Всі, хто займається грошовим обігом, прагнуть збільшити свої капітали до безмежності» [1, с.334]

Античні вчені не давали наукових класифікацій поняттю «капітал», але через багато століть з формуванням політекономії як науки різні школи проводили науково-обґрунтовану систематизацію цієї категорії.

Більш детальне визначення сутності категорії «капітал» почалося людством в XV столітті з появою меркантилізму і продовжується до дня сьогодення. З плином часу розуміння категорії «капітал» розширюється, виходячи за межі свого початкового змісту. Більш того з розвитком ринкової економіки ця категорія набула особливого значення та трактування. Тобто дефініція «капітал» відома давно, але отримала новий зміст в умовах ринкових

відносин. Простежимо еволюцію категорії «капітал» та трактування його представниками різних економічних шкіл за допомогою таблиці 1, розробленої вченими Г.О.Швиданенко та Н.В.Шевчук [4, с.35] та доповненої нами.

Таблиця 1. Генезис категорії «капітал»

Автор	Сутність категорії «капітал»
Аристотель (384 - 322 р. до н.е.)	«Хремастика» - вкладення та накопичення капіталу
Франсуа Кене (1694-1774)	<i>Kapital</i> – це засоби виробництва, які можна придбати за гроші. Складовими капіталу є щорічні витрати та витрати на кілька років.
Адам Сміт (1723-1790)	<i>Kapital</i> – головна рушійна сила економічного прогресу. Це – запас продукції, що приносить прибуток, за допомогою якого працею створюються нові блага.
Давід Рікардо (1772-1823)	<i>Kapital</i> – це праці, витрачена на знаряддя, інструмент, будівлі, що беруть участь у виробництві. Це нагромаджена праця, все, що бере участь у виробництві.
Джеймс Мілль (1773-1836)	<i>Kapital</i> – це джерело вартості, а прибуток – продукт функціонування капіталу.
Нассау Вільям Сеніор (1790-1864)	<i>Kapital</i> – це поєднання трьох факторів: землі, праці та утримання (утримання – це відмова від невиробничого використання капіталу)
Жан Шарль Леонар Сімонд де Сімонді (1773-1842)	<i>Kapital</i> – це виробничі запаси, переважно засоби виробництва. Жан де Сімонді виділяє основний і оборотний капітал і, як і Адам Сміт, пов'язує нагромадження капіталу з ощадливістю.
П'єр Жозеф Прудон (1809-1865)	<i>Kapital</i> – це переважно гроші, основною формою яких є лише позиковий капітал
Шарль Фур'є (1772-1837)	Провідною формою капіталу є торговельний капітал
Карл Маркс (1818-1883)	У «Чорновому рукопису» 1858р. Маркс трактує гроші як форму руху капіталу. У I томі «Капіталу» 1867р. демонструється, як гроші виходять із товарної форми і стають першою формою прояву капіталу. Однак ці два поняття не ототожнюються. Капітал визначається як вартість, що самозростає. Запроваджуються та аналізуються також поняття органічної будови капіталу, його концентрації й централізації. У II томі «Капіталу» визначається категорія обороту капіталу: кругообіг капіталу, взятий не як окремий факт, а як періодичний процес. Також детально розглянуто проблему морального і фізичного зношування капіталу в процесі виробництва, вплив цих чинників на нагромадження та відтворювальні процеси. У III томі цієї ж праці досліджуються чотири форми капіталу, які дають проценти: позиковий, банківський, фіктивний та лихварський. Банківський капітал він аналізує у зв'язку з розглядом кредитної форми позикового капіталу, що має свої особливості й виступає у вигляді комерційного і банківського кредитів. Логічним наслідком розвитку кредиту є виникнення акціонерного капіталу, що об'єднує кілька капіталів.
Фрідріх Ліст (1789-1846)	<i>Kapital</i> – це матеріальне багатство, природні та набуті здібності людей
Е.Бем-Баверк	У праці «Капітал і прибуток» запропонував теорію, згідно з якою

(1851-1914)	<i>капітал</i> є результатом непрямих методів у виробництві, які неминуче стають причиною того, що споживання переноситься на майбутнє
Альфред Маршалл (1842-1924)	<i>Капіталом</i> вважав освіту, фахову підготовку, навички та здібності. Ввів поняття «людського капіталу»
Джон Бейтс Кларк (1847-1938)	<i>Капітал</i> розглядав не як один фактор виробництва, а як два – грошовий капітал і капітальні блага.
Кнут Вікксель (1851-1926)	Запропонував «речове» трактування <i>капіталу</i> як суперечності всіх одиниць заощадженої праці та зекономленої землі, помножених на тривалість періоду заощаджень. Тобто процес нагромадження капіталу розглядався як нагромадження дедалі більшої кількості інвестиційних благ певного виду внаслідок відмови від повсякденного споживання факторів виробництва
Дж.М.Кейнс (1883-1946)	<i>Капітал</i> – багатство, здатне приносити дохід. Перетворення багатства на капітал зумовлено перевищенням доходу від капіталовкладень над банківським відсотком
Й.Шумпетер (1883-1950)	<i>Капітал</i> – «фонд купівельної сили», що служить для придбання засобів виробництва, здатних забезпечити науково-технічний прогрес суспільства
І.Фішер (1867-1947)	<i>Капітал</i> – дисконтований дохід, будь-яке благо, яке приносить дохід своєму власникові незалежно від сфери застосування та характеру діяльності
Пол А.Самуельсон (нар.1915р.)	<i>Капітал</i> – це багатство, яке є результатом минулої праці, перебуває у приватній власності і дає прибуток. Якщо капітал не відповідає цим вимогам, то перестає забезпечувати стабільне зростання економіки
Чернишевський М.Г. (1828-1889)	<i>Капітал</i> - це продукт праці, який служить виробництву. Відтак капіталом стають і продукти харчування робітника, зайнятого у виробництві. Предмети розкоші не капітал. Отже, капітал набуває соціальної характеристики як суспільний фонд виробництва, тобто та частина суспільного продукту, що її громадськість виділяє для вигідного виробництва й вигідного споживання.
Степанов Т.Ф. (1795-1847)	<i>Капіталом</i> стають продукти залежно від вживання, якщо вони дають прибуток, а не використовуються для власного вжитку
Сучасні підходи	
Бланк І.О.	<i>Капітал</i> являє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів і реальних капітальних товарів, які залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності
Поляк Г.Б.	<i>Капітал</i> - вартість, авансована у виробництво з метою отримання прибутку, тобто вартість, що створює нову вартість.
Бородіна Є., Ісаєнко І., Щетиніна В.	<i>Капітал</i> - це майно тривалого використання, що використовується фірмою в її діяльності.
Балабанов І.Т.	<i>Капітал</i> – це гроші, які пущені в оборот і приносять дохід від цього обороту
Козирев В.М.	<i>Капітал</i> - вартість, що приносить дохід і втілена в грошових, матеріальних і нематеріальних формах (активах).
Ковальов В.В.	<i>Капітал</i> - матеріальні активи підприємства (основні засоби, інвентар та ін.); інтерес власників, представлений у вигляді

	акціонерного капіталу, емісійного доходу і нерозподіленого прибутку
Климко Г.Н., Нестеренко В. П.	<i>Капітал</i> - це категорія, яка виражає не стільки технічні чи організаційні, скільки соціально-економічні відносини.

Як бачимо, з плином часу трактування категорії «капітал» змінювалося від розуміння його як засобів виробництва до авансованої вартості, яка в процесі виробництва самозростає і базується на ринкових принципах і виражає соціально-економічні відносини.

Далі розглянемо підходи до визначення сутності капіталу. Історія економічної науки нараховує наступні підходи [2,с.80]:

1) *Предметно-функціональний підхід*, згідно з яким капітал ототожнюється з нагромадженою працею, призначеною для подальшого виробництва або продажу з метою одержання доходу. У межах цього підходу капітал розуміється як фактор виробництва, що впливає на результати підприємницької діяльності і приносить дохід її власникові.

2) *Соціально- економічний підхід*, згідно з яким капітал трактується як економічна категорія – специфічні суспільні відносини, що виникають за певних історичних умов.

3) *Грошовий підхід*, згідно з яким капітал досліджується як фінансовий ресурс, що приносить дохід власникові у вигляді процента.

4) *Часовий підхід*, згідно з яким цінність теперішніх благ (за незмінності інших умов) завжди перевищує цінність таких самих благ у майбутньому. Відтак дохід на капітал має місце за умови обміну товарів поточного і майбутнього споживання.

Капітал, як головна економічна основа створення, функціонування і розвитку підприємства, у процесі свого функціонування забезпечує інтереси держави, власників і персоналу. Будь-яка організація, що веде виробничу чи іншу комерційну діяльність повинна мати капітал, що представляє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності.

Для своїх цілей економісти відбивають поняття капіталу з двох сторін. З однієї сторони капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. При цьому характеризується напрямок вкладення засобів, тобто визначається як саме підприємство використовує свій капітал. З іншого боку, якщо розглядати джерела фінансування, можна відзначити, що капітал - це можливість і сукупність форм мобілізації фінансових ресурсів для одержання прибутку, тобто визначається як саме підприємство формує капітал.

Отже, економічна сутність капіталу полягає у наступному:

капітал підприємства – це загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування його активів з метою отримання прибутку.

Таким чином капітал відіграє велику роль в економічному розвитку підприємства і в забезпеченні інтересів держави, власників і персоналу виступає головним об'єктом фінансового управління підприємством. Сутність останнього полягає в обґрунтуванні потреби та раціональних джерел формування та забезпечення ефективного використання капіталу підприємства.

Література:

1. Антология экономической классики Вильям Петти, Адам Смит, Давид Риккардо. – М. : Изд-во "ЭКОНОМ" – "Ключ", 1993. – 475 с.
2. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред.. В.Д.Базилевича. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2008. – 719с.]
3. Конспект лекцій та завдання для самостійної роботи з дисципліни «Управління капіталом» (для студентів заочної форми навчання спеціальності 7.050107 – «Економіка підприємства») / Авт. Торкатюк В. І., Пан М. П., Коненко В. В. та ін. – Харків : ХНАМГ, 2009. – 152 с.
4. Швиданенко Г. О. Управління капіталом підприємства: Навч. посіб. / Г. О. Швиданенко, Н. В. Шевчук – К. : КНЕУ, 2007. – 440 с.